

Ignacy Sieradzki

Biblioteka Instytutu Badań Literackich

Biuletyn Polonistyczny 16/50, 39-47

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIBLIOTEKA INSTYTUTU BADAŃ LITERACKICH

Już w pierwszych miesiącach istnienia Instytutu Badań Literackich kilkuniosobowy zespół pod kierunkiem S. Knispel rozpoczął gromadzenie książek. I choć w r. 1948 liczba ich nie przekroczyła 500, to już w końcu 1950 Biblioteka liczyła 3500 woluminów, a w ciągu następnych dwu lat podwoiła ten stan posiadania. Korzystano z wszelkich dostępnych źródeł nabycia, w szczególności ze stosunkowo bogatych w latach powojennych antykwariatów. Wkrótce też zarysował się drugi z głównych kierunków gromadzenia: sprowadzanie książek zagranicznych. Dzięki staraniom ówczesnego dyrektora IBL, S. Żółkiewskiego, Ambasada Polska w Moskwie kompletowała dla Instytutu współczesne literaturoznawstwo rosyjskie; rozpoczęto też zakup książek ze strefy dolarowej - za pośrednictwem Domu Książki oraz Klubu Międzynarodowej Książki i Prasy - i nawiązano kontakty z Fundamentalną Biblioteką Akademii Nauk ZSRR. Prenumerowano też 57 czasopism krajowych i 53 zagraniczne.

Mimo tak dynamicznego rozwoju Biblioteka - w coraz trudniejszych warunkach rynku antykwarycznego - nigdy nie zgromadziłaby stuletniego dorobku polskiego literaturoznawstwa, gdyby nie przejęte przez Instytut dwa księgozbiory, będące owocem wieloletniej, wytrwałej i kompetentnej pracy zbierackiej.

W październiku 1949 r. - a więc jeszcze przed powstaniem Biblioteki jako osobnej jednostki organizacyjnej, co nastąpiło w grudniu tegoż roku - upoważniony przez dyrektora IBL J. Baculewski podpisał z J. Michalskim umowę, na mocy której ten ostatni stwarzał i oddawał pod opiekę Instytutu Fundację swego i żony imienia, darując jej komplet swoich zbiorów: trzydzieści tysięcy woluminów liczącą bibliotekę, ikonografię i kolekcję etnograficzną. Filologiczna część księgozbioru (teksty i opracowania literackie, bibliografia, językoznawstwo),

licząca ponad 15 000 pozycji, stanowiła niemal kompletny warsztat pracy naukowej (oczywiście według stanu na rok 1948). Opracowania literatury polskiej (ponad 1000 książek, 2300 odbitek, nie licząc działów monograficznych poświęconych wielkim pisarzom i obcej (500 książek) zawierały niemal wszystko, co wydrukowano o literaturze w języku polskim. W podobny sposób reprezentowane były krytyczne wydania klasyków literatury polskiej.

Do dziedzin ściągających szczególną uwagę zbieracza należała literatura końca XVIII (duży zbiór druków ulotnych) i pierwszej połowy XIX wieku (prawie kompletny zbiór powieści sentymentalnych i powieści grozy), pisarze trzeciorzędni i czwartorzędni XIX wieku, pisarze popularni, powieści "ludowe", dziewiętnastowieczne noworoczniki i kalendarze, awangardowa literatura XX wieku, przekłady z literatur klasycznych, twórczość Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego, Norwida i Wyspiańskiego.

Działy nieliterackie księgozbioru przedstawiały się dwójako: niektóre, traktowane jako zbiór pomocniczy, zawierały: kompendia, informatory i dzieła podstawowe (Historia, Filozofia, Językoznawstwo, Teatr, Sztuka), inne natomiast miały wartość samodzielnych zbiorów (Pamiętniki, Bibliologia, Bibliografia, Sprawa włościańska, Kwestia kobieca, Etnografia, Historia oświaty i arcydzieła Judaica), w których kolekcjoner - niekiedy z sukcesem - dążył do "zupełności".

Każdy z tych działów obfitował oczywiście w białe kruki; ważniejsze jednak było to, że metoda zbieracka J. Michalskiego nosiła wszelkie cechy świadomego i zdyscyplinowanego tworzenia biblioteki naukowej: koncentrował się na wybranych dziedzinach, wytrwale selekcyjując materiał. Jeżeli można mówić o lukach w księgozbiorze (oczywiście oprócz luk spowodowanych stratami wojennymi i późniejszymi), to dotyczyły one literatury okresu pozytywizmu i modernizmu oraz książek w językach obcych, które bardzo rzadko spotykamy na półkach Fundacji. Ikonografia Michalskiego - to ponad 30 000 obiektów w technice szlachetnych i poligraficznych. Obejmuje mickiewicziana w szerokim zakresie (podobizny poety i ludzi jego kręgu, miejscowości z nim związane), to samo w odniesieniu do innych pisarzy, podobizny

uczonych, artystów, działaczy politycznych, faosimila rękopisów, krajobrazy Polski i innych krajów oraz typy ludowe.

Żeby jak najszybciej włączyć bezcenny księgozbiór do obiegu, przyjęto skróconą metodę opracowania, równocześnie udostępniając książki ustawiane od razu według układu działowego. Ta niewątpliwa korzyść dla czytelników została okupiona poważnymi wadami katalogu (ukończonego już w r. 1954 i połączonego z katalogiem ogólnym), istniejącymi do dziś - przy dorwycozych tylko i przypadkowych melioracjach.

Drugim zbiorem, przejętym przez Instytut w marcu 1953 r., był Gabinet Filologiczny im. Gabriela Korbuta (24 500 woluminów). Zapoczątkował go prywatny księgozbiór uozonego, przekazany Towarzystwu Naukowemu Warszawskiemu, powiększany staraniem J.Krzyżanowskiego, kuratora Gabinetu. Zbiory poniosły dotkliwe straty i uległy rozproszeniu w czasie wojny, były jednak - w przeciwieństwie do biblioteki Jana Michalskiego - metodycznie i starannie rekonstruowane aż do r. 1955. Księgozbiór posiadał kompletny katalog, choć z pewnymi niedostatkami w stosunku do wymagań bibliotekarstwa naukowego.

Zawartość "Korbutianum" w części ogólnej w dużej mierze dublowała bibliotekę Michalskiego - były to również zbiory literaturoznawcze. Jednak działy szczegółowe, wyróżniające się obszernością, szczęśliwie uzupełniają Fundację. Obejmują bowiem literaturę pozytywizmu i modernizmu, teksty klasyków obcych w oryginałach i przekłady literatury polskiej (zwłaszcza wielką trójcę pozytywistyczną: Sienkiewicz, Prus, Orzeszkowa) oraz bardzo bogatą kolekcję sprawozdań szkół galicyjskich. Podobnie jak w Fundacji, mamy tu kilka tysięcy wycinków i nadbitek. Starodruki Gabinetu, choć stosunkowo nieliczne (kilka-set), pochodzą w większości z XVII wieku.

Aby skwitować cały "oboy" wkład do księgozbioru Biblioteki, nie można pominąć szcuzupłej, ale niezmiernie oennej, kolekcji formalistów rosyjskich F.Siedleckiego, włączonej w r. 1952; nabytego w r. 1957 zbioru kilkuset druków Wielkiej Emigracji pozostałego po Arturze Śliwińskim; wreszcie przejętych z Biblioteki Narodowej w r. 1953 książek z tzw. daru mandżurskiego - obszernej biblioteki Polonii Charbińskiej, księgozbioru o charakterze oświatowym, włączonego do Biblioteki po znacznej selekcji.

Dokonana w r. 1955 przeprowadzka do przestronnego - wówczas - lokalu w Pałacu Staszica z czterech pokoiów w dawnej siedzibie znaczyła nowy etap rozwoju Biblioteki - już pod kierownictwem Zbigniewa Kempki, dyrektora od r. 1952.

Obok zakupu bieżących publikacji krajowych rozwinięto na wielką skalę gromadzenie książek zagranicznych, wychodząc naprzeciw rosnącemu w środowisku naukowym zainteresowaniu światowym rozwojem dyscypliny. Głównym źródłem nabywania był (i pozostał dotychczas) Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN; podjęto także starania o uzyskiwanie egzemplarza okazowego z zagranicy i zainicjowano we własnym zakresie międzynarodową wymianę wydawnictw. Liczba tytułów czasopism bieżąco kompletowanych przekroczyła 300.

W latach tych zarysował się również istniejący do dziś profil gromadzenia zbiorów: poza wszystkimi polskimi (i wybranymi obcymi) tekstami i opracowaniami literackimi, ze szczególnym naciskiem na teorię i metodologię badań, obejmuje on kompendia, informatory i podstawowe dzieła z innych dziedzin humanistyki - zwłaszcza najbliższych nauce o literaturze lub tych, w których dokonują się przemiany metodologiczne znaczące dla wszystkich nauk społecznych. Zaniedbano natomiast kontynuowania niektórych działów, nawet bogato reprezentowanych w przejętych zbiorach. Kwota rocznych nabytków utrzymała się powyżej dwu tysięcy tytułów rocznie. Dzięki tej działalności Biblioteka wyrosła w tych latach na najbogatszy w kraju księgozbiór literaturoznawczy.

Na dzień 31 XII 1972 stan księgozbioru Biblioteki wynosił - bez Zbiorów Specjalnych: ponad 119 000 woluminów druków zwartych, ponad 18 500 roczników wydawnictw periodycznych.

W r. 1955 zapoczątkowano tworzenie katalogu rzeczowego własnych nabytków. W dwa lata później połączono czasopisma z przejętych zbiorów z własnymi nabytkami, tworząc jednolity katalog, i rozpoczęto wycofywanie druków ciągłych nieperiodycznych ze zbioru książek. Podjęto również opracowywanie wycinków prasowych pochodzących z archiwum Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy oraz ze zbiorów W. Borowego, S. Świdwińskiego i H. Korotyńskiego - ich liczba (łącznie z bieżąco prenumerowanymi) przekroczyła w r. 1970 - 30 000. Zawartość Wykazu Nabytków publikowanego od r. 1953 ograniczono do pozycji zagranicznych i an-

tykwarycznych. Czytelnia, czynna i w godzinach popołudniowych, rozszerzyła się do 22 miejsc. Mimo znacznego rozrostu księgozbioru utrzymano tradycyjne szybkie tempo dostarczenia czytelnikom książek. Powiększyła się też liczba korzystających z księgozbioru: w r. 1957 zarejestrowano ponad 10 000 odwiedzin oraz udostępniono ponad 38 000 druków.

Na początku lat sześćdziesiątych Biblioteka weszła w fazę ostrego kryzysu lokalowego. Obszerne przed pięciu laty pomieszczenie stało się rażąco nie wystarczające, tym bardziej że pod kierownictwem (od lipca 1962 roku) J. Rużyło-Stasiakowej znacznie rozrosła się intensywna i ekstensywna działalność Biblioteki.

Dawne Archiwum Naukowe, w którym pozostawały zbiory ikonograficzne Fundacji i Korbutianum (ok. 2500 negatywów zdjęć pisarzy i partii rękopisów), rękopisy, maszynopisy wykonywane dla IBL w ramach prac zleconych oraz negatywy mikrofilmów zamawianych przez pracownie Instytutu, przekształciło się w Dział Zbiorów Specjalnych, prowadzący samodzielną pracę. W r. 1962 zainicjowano centralną zbiornicę maszynopisów prac doktorskich z zakresu polonistyki powstających w kraju. Rozpoczęto kompletowanie w mikrofilmach rzadkich literariów XX wieku (głównie efemeryczne czasopisma literackie) i zabezpieczanie tą metodą własnych zbiorów. Nowe mikrofilmy inwentaryzowano w sposób szczegółowy, korespondujący z opisem katalogowym oryginałów (rękopisów i starodruków), trwale sygnowano i przechowywano w sposób zgodny z charakterem przekazu. W r. 1963 zainicjowano kolekcję zdjęć współczesnych badaczy literatury, a w 1967 - płyt z nagraniami tekstów literackich. Zakupiono archiwum redakcyjne "Linii" i materiały związane z Witoldem Gombrowiczem (od rodziny pisarza). Rozpoczęto katalogowanie rękopisów ze zbioru J. Michalskiego. Wreszcie w r. 1971 można było podjąć szczegółowy przegląd i opracowanie dawnego zbioru mikrofilmów inwentaryzowanych dotąd w sposób pobieżny.

W r. 1963 liczba książek sprowadzonych z zagranicy przekroczyła 3000, a w następnym - 4000 i w tych ramach utrzymuje się do dziś. Rozwinięto zahamowany w poprzednich latach zakup książek antykwarycznych i rozpoczęto systematyczne tworzenie kartoteki dezyderatów z tego zakresu.

Przy pomocy anonsu w prasie udało się w r. 1965 zgromadzić znaczny zbiór literatury masowej. Rozpoczęto również systematyczne zbieranie nadbitek z czasopism literackich (w r. 1965 sprowadzono ich 278) i publikacji niedostępnych na rynku księgarskim - przez zwracanie się bezpośrednio do ich wydawców. Sformułowano po raz pierwszy na piśmie ogólne zasady gromadzenia. Wykaz Nabytków od r. 1962 wprowadził indeks roczny, zawierający skrócone opisy wszystkich książek antykwarycznych i zagranicznych otrzymanych w ciągu roku oraz spis czasopism i nabytków Działu Zbiorów Specjalnych.

Ponieważ liczba bieżąco gromadzonych czasopism przekroczyła w r. 1968 - 400, a w r. 1971 - 500 tytułów, utworzono w roku 1970 odrębny Dział Czasopism (kierownikiem Biblioteki był wówczas - pełniący tę funkcję od listopada 1969 - I. Sieradzki), który w r. 1972 opracował kartotekę 900 tytułów czasopism zagranicznych, zdobywając w ten sposób metodyczną orientację w światowym rynku periodyków.

W dziedzinie udostępniania wprowadzono system zamówień magazynowych, pozwalający na kontrolę stanu magazynu, i zlikwidowano zadłużenia czytelników. Zintensyfikowano konserwację księgozbioru, wprowadzono kontrolę wilgotności i temperatury w magazynie, rozpoczęto artystyczną konserwację niektórych, najcenniejszych starodruków. Najwięcej jednak dokonano w - najbardziej dotychczas zaniedbanej - dziedzinie opracowania zbiorów. Po uzupełnieniu i dopracowaniu oddano - również w 1963 r. - do użytku czytelników katalog rzeczowy zbiorów własnych, a w 1971 - katalog działowy Fundacji; wreszcie w r. 1970 rozpoczęto scalanie katalogu "Korbutianum" z katalogiem głównym. W roku 1963 katalogowanie objęło również dziedzinę wchodzącą tradycyjnie w zakres prac dokumentacyjnych: poszczególne rozprawy wchodzące w skład dzieł zbiorowych o treści historycznoliterackiej zaczęły otrzymywać oddzielne karty katalogowe, umieszczone w katalogu alfabetycznym i rzeczowym. Rozpoczęto również na dużą skalę zabezpieczanie szczególnie cennych pozycji przez tworzenie egzemplarza archiwalnego (z pieczęcią "Nie wypożycza się do domu").

Mimo energicznych starań możliwości powiększenia lokalu Biblioteki pozostawały - i pozostają nadal - zawsze niedostate-

czne w stosunku do potrzeb, poza bowiem elementarną koniecznością pomieszczenia nowych nabytków chodziło o zlikwidowanie nienormalnej sytuacji, w której pracownie biblioteczne ulokowane były w pomieszczeniach magazynowych. I tak w r. 1962 udało się "wykwaterować" Dział Zbiorów Specjalnych z magazynu Fundacji, a część magazynu "Korbutianum" z pokoju Działu Gromadzenia. Dalsze zyski lokalowe przeznaczone były już wyłącznie na magazynowanie książek. Niedostatek owych zysków kompensowano w l. 1962 i 1971 intensyfikacją magazynowania (instalowanie wysokich regałów, wprowadzenie regałów przesuwanych, wyzyskiwanie najmniejszych skrawków powierzchni, ścieśnianie przejść między regałami) i częściowym eliminowaniem zbiorów zbędnych.

Możliwości dalszych operacji tego rodzaju zostały już jednak całkowicie wyczerpane i wobec braku perspektyw powiększenia powierzchni Biblioteka stoi przed alternatywą albo selekcji zbiorów, co w księgozbiórce humanistycznym jest zawsze przedsięwzięciem ryzykownym, albo ograniczenia gromadzenia, co prowadziłoby do stopniowego zamierania Biblioteki.

Opracował Ignacy Sieradzki